

Світлана Литовченко,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу освіти дітей з порушеннями слуху,
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України,
вул. М. Берлінського, 9, м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0001-4667>

Віталій Литовченко,

інтерн,
Українська військово-медична академія,
вул. Московська, 45/1, корп. 33, м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1869-6168>

ПІДГОТОВКА БАТЬКІВ ДО ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ В ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРАХ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ КОМУНІКАЦІЇ

Інновації в галузі спеціальної педагогіки та психології зумовили реорганізацію системи консультативно-діагностичної допомоги, відтак інклюзивно-ресурсні центри стали першою ланкою у визначенні індивідуальної траєкторії здобуття освіти дитиною з особливими освітніми потребами. Водночас у надважкий період воєнного часу особливо важливим є налагодження ефективної комунікації, уважне ставлення до психологічного стану батьків, зниження рівня їхньої тривожності. З огляду на зазначене виникає необхідність визначення та презентації рекомендацій для батьків, зокрема щодо відвідування інклюзивно-ресурсних центрів, проведення комплексної оцінки розвитку дитини, що спираються на чинні нормативні документи та враховують освітні новації. Мета статті – розробити рекомендації для батьків, які планують проведення комплексної оцінки розвитку дитини в інклюзивно-ресурсному центрі, на основі ключових цінностей сучасної освіти (толерантності, поваги до відмінностей, свободи вибору, пріоритету інтересів дитини, цінності дитинства та співпраці з родиною, акцентуванні на індивідуальних потребах і можливостях). Використано методи аналізу нормативних документів, літературних джерел, результатів сучасних досліджень, представлених у наукових виданнях, що включені до наукометричних баз даних PubMed, Index Copernicus, Ulrich's Periodicals, Google Scholar, Web of Science, Scopus тощо. У межах емпіричного дослідження проаналізовано організацію проведення комплексних психолого-педагогічних оцінок розвитку дітей та здійснено опитування батьків на базі Інклюзивно-ресурсного центру № 3 Деснянського району м. Києва за допомогою Google forms (упродовж 2019–2022 рр.). У дослідженні взяли участь понад 50 педагогів, які працюють в інклюзивно-ресурсних центрах міста Києва, та близько 120 сімей. Результати дослідження дають підстави зробити такі висновки: аналіз нормативно-правових документів, психолого-педагогічної літератури свідчить про актуальність проблеми діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (особливої уваги потребує питання інформаційної та методичної підтримки батьків щодо організації комплексної оцінки розвитку дитини в інклюзивно-ресурсному центрі); визначено рекомендації для батьків, які планують проведення комплексної оцінки розвитку дитини в інклюзивно-ресурсному центрі; апробація розроблених рекомендацій дала змогу відзначити зниження психоемоційної напруги в батьків (35% респондентів), суттєво розширити їхні уявлення про процедуру здійснення оцінки розвитку в інклюзивно-ресурсних центрах (65% опитаних), покращити компетентність батьків в аналізі отриманих даних від фахівців та навчити їх більш умотивовано підходити до організації супроводу дитини в закладі освіти (45% респондентів).

Ключові слова: інклюзивно-ресурсний центр, діти з особливими освітніми потребами, комплексна оцінка розвитку дитини, комунікація фахівців, поради батькам.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми

На сучасному етапі в контексті реформ національної системи освіти визначено стратегію розвитку освіти дітей з особливими потребами, яка передбачає забезпечення доступності до якісної освіти на всіх рівнях, дотримання міжнародних і конституційних принципів у сфері освіти й соціального захисту, розширення мережі закладів освіти та гарантування батькам права вибору освітнього маршруту для своєї дитини. Особливого значення набуває організація системного кваліфікованого супроводу дітей, які потребують додаткової підтримки, починаючи з раннього віку.

Серед важливих умов супроводу акцентуємо на організації діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ) як інноваційних освітньо-консультативних установ, основними завданнями яких, згідно з Поло-

женням про інклюзивно-ресурсний центр, є визначення особливих освітніх потреб (освітніх труднощів) дитини, розроблення рекомендацій щодо освітньої програми, надання психолого-педагогічних і корекційно-розвивальних послуг; участь у командах психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладах освіти; ведення реєстру закладів освіти, а також реєстру фахівців, які надають корекційно-розвивальні послуги; консультування педагогів та батьків тощо (Кабінет Міністрів України, 2017).

Діяльність ІРЦ забезпечує дотримання також суттєвих умов щодо методичного та інформаційного забезпечення всіх етапів супроводу: батьки мають знати, де провести діагностику, корекцію (слухопротезування тощо), отримати консультації та корекційно-розвивальні заняття з фахівцями.

Отже, перший і важливий крок на шляху здобуття освіти для багатьох дітей – відвідування ІРЦ для проходження комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку, консультації зі спеціальними педагогами та психологами, визначення індивідуальної траєкторії здобуття освіти.

Вибір закладу освіти, з'ясування того, як дитина розвивається, як займатися з дитиною вдома (на що саме звернути більше уваги), чи є потреба в заняттях із додатковими фахівцями, яким чином їх краще організувати тощо – перелік запитань у батьків широкий (Литовченко, 2019).

З одного боку, важливо отримати консультації, фахові поради про розвиток дитини, а з іншого – висновок ІРЦ, згідно з Положенням про інклюзивно-ресурсний центр, є обов'язковим документом для зарахування дитини до спеціального закладу освіти, спеціального класу (групи) або організації інклюзивного навчання (за умови наявності освітніх труднощів, що зумовлюють особливі освітні потреби) (Кабінет Міністрів України, 2017).

Водночас на часі максимальне залучення батьків до процесів розвитку й освіти своєї дитини, налагодження довірчих взаємин (ефективної комунікації), орієнтація педагогів на надання допомоги сім'ї. Сучасна освітня філософія, зорієнтована на особистість дитини, ґрунтується на положенні про те, що батьки – її перші та головні вчителі (Жук, Литовченко, Литвинова, 2019).

У зарубіжній педагогічній практиці також підкреслюється необхідність співпраці з батьками. Зокрема, канадські вчені в галузі освіти дітей з особливими потребами A. Irvine, J. Lupart, T. Loreman, D. McGhie-Richmond зазначають, що новий підхід ґрунтується на принципах активної участі, коли родини та заклади освіти працюють разом і будують свої стосунки на засадах партнерства (Irvine et al., 2010).

У період дії воєнного стану, надзвичайної ситуації діти навчаються переважно дистанційно, значна робота здійснюється вдома, тож батьки та члени родини більшою мірою потребують психологічної і методичної підтримки від фахівців.

Теоретичним підґрунтям нашого дослідження є сучасні праці, присвячені освіті дітей з особливими потребами (Данілавічюте, 2018; Колупаєва, Таранченко, 2019; Жук, Литовченко, Литвинова, 2019; Засенко, Прохоренко, 2020; Lytvynenko et al., 2020), організації інклюзивного освітнього середовища (Компанець, Луценко, Коваль, 2018; Колупаєва, Таранченко, 2019), актуальним питанням діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (Порошенко та ін., 2018; Литовченко, 2020), зокрема й щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у дітей з особливими освітніми потребами та критеріїв щодо рівнів підтримки в закладі освіти (Прохоренко та ін., 2021; Данілавічюте, 2021). Також наявний досвід практичної діяльності ІРЦ в Україні.

Аналізу педагогічних засад роботи з батьками в українській педагогічній практиці присвячено дослідження О. Савченко, О. Сухомлинської, І. Беха та інших науковців (Савченко, 2012; Сухомлинська, 2015; Бех, 2019). Різні аспекти роботи з батьками дітей з особливими потребами в закладах освіти та в умовах сім'ї відображено у працях зарубіжних учених (Baigorri, Crowley, Bukari, 2019; Deppeler, Aikens, 2020; Bürki et

al., 2021; Miller et al., 2021; Yongshen Feng et al., 2022).

Узагальнюючи дані з різних джерел, можна визначити такі ключові положення щодо педагогічної діяльності, орієнтованої на інтереси сім'ї:

- визнання того, що сім'я є елементом стабільності в житті дитини, тоді як педагоги можуть змінюватися;
- регулярний обмін із батьками повною та неупередженою інформацією стосовно їхніх дітей;
- розуміння й урахування потреб дітей, думки батьків під час розроблення індивідуальних навчальних планів, програм тощо (для дітей, які цього потребують);
- заохочення та створення умов для взаємної підтримки батьків;
- розуміння унікальності кожної сім'ї, повагу до різних методів навчання й виховання дітей, які застосовуються батьками;
- запровадження в закладі освіти політики та системи послуг, які забезпечують сім'ям необхідну підтримку; турбота про те, щоб послуги, які надаються родинам, були комплексними, скоординованими, гнучкими, доступними та відповідали потребам кожної родини.

З огляду на зазначене виникає необхідність визначення та презентації рекомендацій і порад для батьків, зокрема щодо відвідування ІРЦ, проведення комплексної оцінки розвитку дитини, оформлення висновку, що спираються на чинні нормативні документи та враховують останні освітні новації. У надважкий період воєнного часу особливо важливим є налагодження ефективної комунікації, уважне ставлення до психологічного стану батьків, зниження рівня тривожності.

Мета та завдання

Актуальність проблеми зумовлює мету дослідження, якою є розроблення рекомендацій для батьків, які планують проведення комплексної оцінки розвитку дитини в інклюзивно-ресурсному центрі, на основі ключових цінностей сучасної освіти, норм етичного спілкування та професійної комунікації фахівців (толерантності, недопущення дискримінації, поваги до відмінностей, свободи вибору, пріоритету інтересів дитини, цінності дитинства та співпраці з родиною, акценту на індивідуальних потребах і можливостях, сильних якостях дитини).

Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі завдання:

- 1) здійснити аналіз нормативно-правових документів, психолого-педагогічної літератури щодо діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, зокрема й проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку, у контексті налагодження комунікації фахівців та батьків;
- 2) визначити рекомендації для батьків, які планують проведення комплексної оцінки розвитку дитини в інклюзивно-ресурсному центрі, з урахуванням чинних нормативних документів і новацій в освіті дітей з особливими потребами;
- 3) провести опитування батьків для з'ясування ефективності рекомендацій, що ґрунтуються на нормах етичної комунікації фахівців інклюзивно-ресурсного центру (за допомогою Google forms).

Методи дослідження

У роботі використано методи теоретичного аналізу нормативних документів, літературних джерел, результатів сучасних досліджень, представлених у наукових виданнях, що включені до наукометричних баз даних

PubMed, Index Copernicus, Ulrich's Periodicals, Google Scholar, Web of Science, Scopus тощо. У межах емпіричного дослідження проаналізовано організацію проведення комплексних психолого-педагогічних оцінок розвитку дітей та проведено опитування батьків на базі Інклюзивно-ресурсного центру № 3 Деснянського району міста Києва за допомогою Google forms (упродовж 2019–2022 рр.). У дослідженні взяли участь понад 50 педагогів, які працюють в ІРЦ міста Києва, та близько 120 сімей; проаналізовано понад 600 висновків про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дітей.

Автор має практичний досвід роботи в ІРЦ, рекомендації є результатом аналізу нормативних документів, наукових джерел, теоретичних підходів та практики, значної кількості комплексних оцінок, спілкування з фахівцями.

Варто зазначити, що детальна інформація для батьків про мережу ІРЦ, подання заяви, реєстрацію на порталі Автоматизованої системи «ІРЦ» (для подання заяви онлайн, що зручно), перелік обов'язкових і додаткових (за потреби та/або можливості, бажання батьків) документів, відомості про організацію підготовки та проведення комплексної оцінки розвитку дитини, умови проведення повторної оцінки або дії батьків у разі непогодження з рекомендаціями ІРЦ знайшли відображення в таких джерелах:

- розміщені на порталі Автоматизованої системи «ІРЦ» (є покрокові відеоінструкції, інструкції жестовою мовою відсутні);

- включені до Положення про інклюзивно-ресурсний центр, до якого Постановою Кабінету Міністрів України № 493 від 29 квітня 2022 р. вносилися зміни на період дії воєнного стану, що передбачають спрощення процедури, а саме можливість «надавати копії документів або пред'являти документи з використанням мобільного додатка Порталу Дія (Дія)», за потреби можливе зменшення строку підготовки висновку ІРЦ тощо (Кабінет Міністрів України, 2017);

- деталізовані в посібнику «Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів» (Порошенко та ін., 2018);

- розміщені на сайтах та сторінках у соціальних мережах ІРЦ, Ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти.

Результати дослідження та їх обговорення

За результатами аналізу нормативних документів, введених новацій в освіті дітей з особливими освітніми потребами, а також на підставі власного практичного досвіду визначено поради для батьків, які планують відвідати ІРЦ.

Упевнені, що така підтримка й допомога для батьків – на часі, особливо сьогодні, коли психологічний спокій (комфорт), впевненість у тому, що їх підтримають, допоможуть, уважно поставляться, є особливо важливими.

У тексті там, де йдеться про батьків, маємо на увазі також «один із батьків», «законні представники дитини».

Рекомендації для батьків, які планують проведення комплексної оцінки розвитку дитини в інклюзивно-ресурсному центрі:

1) попередньо підготуйте запитання, які Ви хотіли би поставити фахівцям ІРЦ;

2) за потреби продумайте та повідомте фахівцям ІРЦ важливі для Вашої дитини деталі проведення комплексної оцінки розвитку: необхідність попереднього «підготовчого» відвідування для знайомства з приміщенням та/або фахівцями; наявність у кімнаті іграшок, дидактичних матеріалів (чи не відволікатимуть); оптимальну кількість дорослих, особливості спілкування з братиками/сестричками, якщо вони вдвох проходять комплексну оцінку (наприклад, одночасно чи по черзі проводити комплексну оцінку); альтернативні засоби комунікації, зручні меблі тощо; можливість тримати дитину на руках, сидіти поряд. Обговоріть їх із фахівцями, узгодьте, чи є можливість проведення комплексної оцінки за місцем проживання/навчання дитини, що визначено в документах, зокрема Положенні про інклюзивно-ресурсний центр (Кабінет Міністрів України, 2017);

3) під час проведення комплексної оцінки обов'язковою є присутність одного з батьків (другий із батьків, бабуся та інші особи присутні за бажанням); перед проведенням комплексної оцінки порадьтеся з фахівцями, хто з дорослих буде присутнім. У більшості випадків краще бути присутнім одному з батьків (невеликій кількості дорослих), щоб уникнути зайвого шуму, моментів, які відволікають, тощо. Проте є випадки, коли, наприклад, сестра краще може «допомогати» під час спілкування фахівця з дитиною, що має труднощі в налагодженні взаємодії або особливі потреби в комунікації;

4) будьте спокійними, позитивно налаштованими, не втручайтеся у взаємодію фахівця та дитини (це негативний «сигнал» дитині, що вона щось робить не так), водночас будьте поряд, підтримуйте, за потреби запитайте дозволу допомогти дитині (може бути потрібна допомога у спілкуванні, щоб зрозуміти інструкцію, адже «незнайома» артикуляція фахівця, вимова, жести можуть відрізнитися тощо); без потреби не поспішайте відповідати за дитину; якщо бажаєте взяти участь, запитайте дозволу у фахівця, який працює з дитиною (можна попередньо з'ясувати цей момент, якщо для вас це важливо);

5) під час проведення оцінки в ІРЦ батьки можуть продемонструвати відео, на якому дитина проявляє себе у звичному для неї оточенні (розповідає щось, відповідає на запитання, декламує вірш чи співає, грається, виконує навчальні інструкції, побутові дії тощо), фото з її виробами; можна взяти із собою іграшки (дидактичні матеріали), з якими дитина звикла гратися та/або займатися; діти шкільного віку можуть також демонструвати фото своїх виробів чи друзів, коментувати, що створює позитивну атмосферу, дає можливість дізнатися про відносини з однокласниками;

6) обговорюйте проблеми, які Вас цікавлять, розповідайте про розвиток дитини, про ситуації, які хвилюють, ставте запитання фахівцям за можливості за відсутності дитини (дитина може почекати з татом чи бабусяю, бути зайнята малюванням, іграшками тощо, а Ви поспілкуєтесь тихо, щоб вона не чула, можна домовитися про іншу зустріч або дзвінок);

7) якщо потрібно, візьміть додаткові документи (характеристики фахівців, які займалися з дитиною, результати обстежень тощо), зробіть копії;

8) за результатами комплексної оцінки фахівці ІРЦ визначають рекомендації педагогам закладу освіти щодо того, як організувати навчання, щоб підтри-

мати дитину, що змінити/додати, щоб навчання було ефективнішим (рекомендації включені до висновку). Інформація, отримана від батьків, дуже корисна, сприяє визначенню ефективних способів допомогти дитині. Запропонуйте свої поради до таких адаптацій, адже Ви добре знаєте свою дитину, її потреби (такі поради, звичайно, Ви будете безпосередньо обговорювати також із педагогом закладу освіти перед початком навчання);

9) час на спілкування з кожною дитиною може суттєво відрізнятись, залежати від потреби у визначенні труднощів дитини та подальших кроків підтримки (в одному випадку досить години, в іншому ж Вас попросять прийти декілька разів для додаткових консультацій, провести спостереження в закладі освіти тощо), усі організаційні моменти обговорюються та погоджуються з батьками; час консультування не залежить від «тяжкості порушення», це абсолютно індивідуально;

10) за результатами комплексної оцінки фахівці можуть зробити висновок, що дитина не має особливих освітніх потреб у підтримці, труднощі поодинокі та незначні (суттєво не впливають на процес здобуття освіти), у такому випадку Вам також нададуть фахові рекомендації, поради, підготують висновок;

11) численні детальні рекомендації для батьків можуть створити враження, що відвідування ІРЦ – це «екзамен» для дитини, насправді ж спілкування відбувається в ігровій формі або відповідно до віку, завдання фахівців – не перевірити обсяг знань (наприклад, знання таблиці множення), а з'ясувати особливості мислення, пам'яті, уваги, уміння орієнтуватися в ігровій ситуації тощо, визначити питання, у яких потрібно підтримати дитину. Фахівці завжди створюють доброзичливу атмосферу, демонструють повагу до дитини, а красиве обладнання та цікаві ігрові завдання часто є причиною того, що діти не хочуть покидати центр. Будьте спокійними, адже фахівці ІРЦ максимально враховують потреби дитини та родини, підтримують і допомагають у прийнятті рішень;

12) після проходження комплексної оцінки Вам повідомлять, коли прийти та забрати паперовий варіант висновку ІРЦ з підписами фахівців і печаткою. Підписати висновок має один із батьків. Під час цього, вже другого, візиту до ІРЦ Ви також можете поставити запитання, які вже більшою мірою будуть стосуватися Ваших подальших кроків в організації освіти та занять із дитиною. Електронний варіант висновку зберігається на порталі ІРЦ, доступ до нього сторонніх осіб обмежений;

13) за потреби Ви можете також звернутися за консультаціями до ІРЦ (зателефонувати, написати на пошту або попередньо домовитися про зустріч).

До посібника «Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів» (Порошенко та ін., 2018) включені рекомендації щодо того, як «налаштувати дитину на проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку», а саме:

– у день проведення комплексної оцінки створіть у дитини позитивний настрій; налаштуйте дошкільника на ігрову діяльність, а школяра – на спілкування з практичним психологом;

– розрахуйте час так, щоб прийти завчасно, не поспішаючи, якщо потрібно переодягнутися та підготувати дитину;

– у день проведення оцінювання дитина повинна бути здоровою; якщо дитина захворіла, зателефонуйте в ІРЦ та попросіть перенести оцінку на інший день;

– не переживайте через результати оцінки та сам процес, пам'ятайте, що Ваші переживання і тривога передаються дитині;

– під час обстеження не відволікайте дитину зауваженнями та репліками, у разі необхідності дитині допоможе фахівець; у присутності дитини не говоріть репліки на кшталт «він/вона соромиться», «він/вона не любить вчити вірші, розповідати», «він/вона це не вміє», «він/вона за наявності сторонніх людей не відповідає» тощо;

– оцінка кожним фахівцем займає майже годину, тому за потреби візьміть щось поїсти та попити;

– після комплексної оцінки обов'язково похваліть дитину, підтримайте.

Фахівці ІРЦ – досвідчені педагоги та психологи, які мають щоденний досвід роботи з різними дітками, постійно підвищують свою кваліфікацію, люблять свою роботу, з повагою ставляться до дітей і батьків (наприкінці співпраці фахівці ІРЦ зазвичай говорять: «Дякуємо. Нам було приємно працювати з Вами та Вашою дитиною»).

Наразі в українській освіті впроваджено нові підходи до визначення особливих освітніх потреб дитини та забезпечення необхідного обсягу (рівня) підтримки в освітньому процесі. Представимо їх коротко:

1) на часі відмова від опертя на категорії порушень, натомість насамперед враховуються індивідуальні особливості розвитку, потреби кожної дитини (тип і ступінь порушення не є визначальними);

2) загалом введено поняття «освітні труднощі» та розроблено підходи до визначення категорій (типології) освітніх труднощів у дітей з особливими освітніми потребами, які можуть мати різний ступінь прояву (від легкого до найтяжчого) та зумовлюють необхідність відповідного рівня підтримки: інтелектуальні, функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві), фізичні, навчальні, соціокультурні чи соціоадаптаційні; в умовах війни збільшується частка дітей, які можуть мати тимчасові соціоадаптаційні, соціокультурні труднощі (можуть полягати в наявності бар'єрів на шляху до формування навичок пристосування до умов соціального середовища, інтеграції в соціальні групи тощо);

3) освітні потреби залежать від індивідуальних можливостей, а також «факторів навколишнього середовища», які впливають на весь процес розвитку дитини (серед таких факторів навколишнього середовища можемо розглядати послугу раннього втручання, засоби слухопротезування тощо або адаптацію у класі загалом); це відображено в Методичних рекомендаціях для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі (Прохоренко та ін., 2021);

4) особливі освітні потреби зумовлюють насамперед необхідність адаптації освітнього середовища (створення індивідуальної програми розвитку, адаптацію змісту навчання, методів, матеріалів, результатів діяльності тощо, модифікацію навчальних програм, залучення підтримки фахівців (міждисциплінарної команди) та допоміжних засобів навчання);

5) визначено п'ять рівнів підтримки відповідно до ступенів прояву освітніх труднощів (таким новаціям

передувала попередня робота, накопичення досвіду щодо визначення диференціації необхідної підтримки).

Відповідно до нових підходів Постановою Кабінету Міністрів України № 765 від 21 липня 2021 р. та Постановою Кабінету Міністрів України № 493 від 29 квітня 2022 р. внесено зміни до форми висновку ІРЦ «Висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини», зокрема:

– у пункті 7 висновку ІРЦ зазначають «категорію (типи) особливих освітніх потреб (труднощів)» у разі встановлення необхідності в додатковій підтримці (наявності особливих освітніх потреб). На цей час вибирають одну позицію, такий тип освітніх труднощів, який є «первинним» або має найвищий ступінь прояву (дитина може мати різні освітні труднощі, про що докладно йдеться у вступі до Методичних рекомендацій для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі (Прохоренко та ін., 2021)). Наприклад, освітні труднощі більшості дітей із порушеннями слуху класифікують як «функціональні (сенсорні)», при цьому зниження слуху може зумовлювати й навчальні, соціо-адаптаційні та інші труднощі, які в такому випадку мають вторинний характер, проте також вимагають застосування відповідних педагогічних стратегій у правильній послідовності; у дітей зі зниженим слухом можуть бути соціокультурні труднощі, зокрема щодо отримання інформації засобами жестової мови;

– змінено пункт 5, у якому фіксуються основні результати комплексної оцінки за напрямками (оцінка фізичного стану, оцінка мовленнєвого стану, оцінка когнітивної сфери, оцінка емоційно-вольової сфери, оцінка освітньої діяльності). Розділ щодо освітньої діяльності в оновленому варіанті висновку визначено як «Потреби в адаптації, модифікації програм навчальних предметів, допоміжних засобів для навчання та в розумному пристосуванні (у разі потреби)» – тепер необхідно визначити, які саме адаптації/модифікації необхідні («назва») та описати особливості їх застосування в освітній діяльності («потреба»);

– у пункті 9 зазначається «рекомендований рівень підтримки в закладі освіти».

На реалізацію сучасних підходів до оцінки особливих освітніх потреб Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України спільно з Міністерством освіти і науки України розроблено «Методичні рекомендації для ІРЦ щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у дітей з ООП та критеріїв щодо рівнів підтримки в освітньому процесі» (Прохоренко та ін., 2021), які допоможуть зорієнтуватися в нових підходах також батькам.

Матеріали пройшли обговорення за участю фахівців ІРЦ та педагогів, які мають досвід інклюзивного навчання. Було проведено ключові вебінари.

На жаль, війна завадила продовженню роботи з фахового обговорення, удосконалення матеріалів, презентації авторських рекомендацій. Така робота обов'язково буде продовжена.

Ще один важливий момент роботи ІРЦ, про який варто сказати: батьки, які звертаються за професійною консультацією, під час психолого-педагогічної оцінки бачать роботу спеціального педагога та практичного

психолога високого рівня, можуть переконатися в тому, що заняття з таким фахівцем для маленької дитини – це захоплива й цікава гра (яку дитина часто не хоче завершувати), адже завдання підготовлені відповідно до вікових та індивідуальних можливостей, інтересів дитини. Насправді такі заняття – це системна, продумана, ґрунтовна фахова робота, спрямована на розвиток дитини, що надзвичайно важливо.

Батьки усвідомлюють, що не можна зволікати та втрачати час, а діти отримують задоволення від роботи з педагогом, розвиваються, здобувають цінний досвід. Якщо працювати зі звичайним педагогом (без хоча би консультативної підтримки з боку фахівців), досягти таких результатів неможливо.

Робота вдома – важлива складова частина розвивальної роботи, а батьки, які вже бачили корекційно-розвиткові заняття зі своєю дитиною під час консультації, мають змогу продовжити заняття вдома.

В ІРЦ працюють високопрофесійні, досвідчені спеціалісти, готові надати консультацію та вирішити питання, з якими звертаються батьки.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Результати дослідження дають підстави зробити певні висновки.

По-перше, аналіз нормативної бази, психолого-педагогічної літератури свідчить про актуальність проблеми діяльності інклюзивно-ресурсних центрів щодо проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку, узагальнення результатів та визначення особливих освітніх потреб (освітніх труднощів) дитини. На особливу увагу заслуговує питання інформаційної та методичної підтримки батьків щодо організації комплексної оцінки розвитку дитини в ІРЦ.

По-друге, у контексті просвітницької діяльності визначено рекомендації для батьків, які планують проведення комплексної оцінки розвитку дитини в інклюзивно-ресурсному центрі, що спираються на чинні нормативні документи та враховують останні освітні новації. В основі рекомендацій лежать ключові цінності сучасної освіти: толерантність, недопущення дискримінації, повага до відмінностей, свобода вибору; проголошується пріоритет інтересів дитини, цінність дитинства та співпраці з родиною; робиться акцент на індивідуальних потребах і можливостях, сильних якостях дитини.

По-третє, апробація розроблених рекомендацій дала змогу встановити пониження психоемоційної напруги в батьків (35% респондентів), суттєво розширити їхні уявлення про процедуру здійснення оцінки розвитку в інклюзивно-ресурсних центрах (65% опитаних), покращити компетентність батьків в аналізі отриманих даних від фахівців та навчити їх більш умовитовано підходити до організації супроводу дитини в закладі освіти (45% респондентів). За результатами опитування батьків встановлено, що вони відзначають покращення психологічно-емоційного стану, зниження напруженості у зв'язку з кращою поінформованістю щодо відвідування інклюзивно-ресурсного центру.

Водночас ми не претендуємо на остаточний варіант рекомендацій для батьків, які звертаються до ІРЦ, а тому доцільні подальші дослідження. Зокрема, надзвичайно важливим є аналіз міжнародної практики, досвіду країн, які мають тривалу історію та значні

успіхи в питанні інклюзивного навчання дітей з особливими потребами. Актуальними залишаються питання співпраці фахівців ІРЦ та батьків в атмосфері відкритості, довіри, поваги, готовності нести колек-

тивну відповідальність за прийняття рішень, взаємного розуміння й узгодження очікувань обох сторін, що, відповідно, сприяє успішному розвитку та навчанню дітей.

Література

1. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.06.2022).
2. Литовченко С. Діяльність ІРЦ у системі підтримки дітей з особливими освітніми потребами: актуальні питання. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2019. № 4(93). С. 30–36.
3. Жук В., Литовченко В., Литвинова В. Новий формат освітнього середовища: діти з порушеннями слуху у дошкільці : навчально-методичний посібник. Київ : ФОП Симоненко О.І., 2019. 280 с.
4. Educational Leadership to Create Authentic Inclusive Schools: The Experiences of Principals in a Canadian Rural School District / A. Irvine, J. Lupart, T. Loreman, D. McGhie-Richmond. *Exceptionality Education International*. 2010. Vol. 20. № 2. P. 70–88. DOI: <https://doi.org/10.5206/eei.v20i2.7664>.
5. Данілавичюте Е. Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2018. № 3(87). С. 7–19.
6. Засенко В., Прохоренко Л. «Особливі діти» в умовах особливого навчального року: наукова доповідь на веб-конференції «Учені НАПН України – українським вчителям» (27 серпня 2020 р.). *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. № 2(2). С. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.37472/707-305X-2020-2212-4>.
7. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзивна практика: технології навчання : навчально-методичний посібник. Харків : Літера ЛТД, 2019. 160 с.
8. Adaptive Potential of Young People as a Factor of Mental Health-Preserving / O. Lytvynenko, L. Zlatova, V. Zasenka, L. Prokhorenko, V. Lunov. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. Vol. 9. № 3. P. 374–385. DOI: <https://doi.org/10.7596/taksad.v9i3.2846>.
9. Компанець Н., Луценко І., Коваль Л. Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ЗДО : навчально-методичний посібник. Київ : Видавнича група «Атопол», 2018. 100 с.
10. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
11. Литовченко С. Система автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів: контент щодо особливих освітніх потреб. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2020. Вип. 13(42). С. 123–140. DOI: [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-13\(42\)-123-139](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-13(42)-123-139).
12. Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі / Л. Прохоренко, Н. Ярмола та ін. Київ : Інститут спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2021. 198 с. URL: https://ispukr.org.ua/?page_id=8429#Yrcvy3ZVxPY (дата звернення: 23.06.2022).
13. Данілавичюте Е. Інноваційна концепція визначення функціонально-мовленнєвих освітніх труднощів у осіб з особливими потребами. *Діти з особливими потребами: від рівних прав – до рівних можливостей* : матеріали VII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, м. Київ, 7–8 жовтня 2021 р. Київ, 2021. С. 47–55.
14. Бех І. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. *Горизонт духовності виховання* : колективна монографія / уклад. : Й. Кевішас, О. Отич. Вільнюс : Zuvedra, 2019. С. 39–54.
15. Савченко О. Екологія дитинства: В.О. Сухомлинський і сучасна початкова школа. *В. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів* : монографія / упор. : О. Сухомлинська, О. Савченко. Луганськ, 2012. С. 117–126.
16. Сухомлинська О. Толерантність як підхід до розгляду ідей В. Сухомлинського про дитину. *Історико-педагогічний альманах*. 2015. № 1. С. 7–12.
17. Deppeler J., Aikens K. Responsible innovation: designing schools for tomorrow's learners. Monash, 2020. URL: <http://cog-live.s3.amazonaws.com/n/1271/2020/Mar/09/ewCXjRsz4Q0sAlmLeiiQ.pdf> (date of access to the resource: 23.06.2022).
18. Baigorri M., Crowley C., Bukari B. Collaborative efforts to improve opportunities for children with intellectual and developmental disabilities in Ghana. *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups*. 2019. Vol. 4. Iss. 5. P. 1140–1147. DOI: https://doi.org/10.1044/2019_PERS-SIG17-2019-0020.
19. Special educational support in children and adolescents with Autism Spectrum Disorder in Germany: Results from a parent survey / L. Bürki, J. Höfer, I. Kamp-Becker, L. Poustka, V. Roessner, S. Stroth, N. Wolff, F. Hoffmann, C. Bachmann. *Research in Developmental Disabilities*. 2021. Vol. 112. Art. 103931. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2021.103931>.
20. Feelings and perceptions of French parents of internationally adopted children with special needs (SN): Navigating the triple stigma of foreignness, adoption, and disability / L. Miller, E. Pinderhughes, M.-O. Pérouse de Montclos, J. Matthews, J. Chomilier, J. Peyre, J. Vaugelade, F. Sorge, J.-V. de Monléon, A. de Truchis, O. Baubin. *Children and Youth Services Review*. 2021. Vol. 120. Art. 105633. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105633>.
21. Parental self-efficacy and family quality of life in parents of children with autism spectrum disorder in China: The possible mediating role of social support / Yongshen Feng, Xuezheng Zhou, Xiuqun Qin, Guiyi Cai, Yeqing Lin, Yongli Pang, Biyuan Chen, Tao Deng, Lifeng Zhang. *Journal of Pediatric Nursing*. 2022. Vol. 63. P. 159–167. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2021.10.014>.

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro inkluzyvno-resursnyi tsentr: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 lypnia 2017 r. № 545 [On the approval of the Regulation on the inclusive resource center: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 12, 2017 № 545]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
2. Lytovchenko, S. (2019). Diialnist IRTs u systemi pidtrymky ditei z osoblyvymi osvitnimi potrebamy: aktualni pytannia [Activities of the IRC in the system of support for children with special educational needs: current issues]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia – Special child: learning and upbringing*, 4(93), 30–36 [in Ukrainian].
3. Zhuk, V., Lytovchenko, V., Lytvynova, V. (2019). *Novyi format osvitnoho seredovyscha: dity z porushenniamy slukhu u doshkilii: navchalno-metodychnyi posibnyk [A new format of the educational environment: children with hearing impairments in preschool: educational and methodological manual]*. Kyiv: FOP Symonenko O.I., 280 p. [in Ukrainian].
4. Irvine, A., Lupart, J., Loreman, T., McGhie-Richmond, D. (2010). Educational Leadership to Create Authentic Inclusive Schools: The Experiences of Principals in a Canadian Rural School District. *Exceptionality Education International*, 20(2), 70–88. DOI: <https://doi.org/10.5206/eei.v20i2.7664> [in English].
5. Danilavichutie, E. (2018). Dity z osoblyvymi osvitnimi potrebamy v inkluzyvnomu seredovyschi [Children with special educational needs in an inclusive environment]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia – Special child: learning and upbringing*, 3(87), 7–19 [in Ukrainian].
6. Zasenka, V., Prokhorenko, L. (2020). “Osoblyvi dity” v umovakh osoblyvoho navchalnoho roku: naukova dopovid na veb-konferentsii “Ucheni NAPN Ukrainy – ukrainskym vchyteliam” (27 serpnia 2020 r.) [“Special children” in the conditions of a special school year: scientific report at the web conference “Scientists of the National Academy of Sciences of Ukraine to Ukrainian teachers” (August 27, 2020)]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 2(2), 1–6. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2212-4> [in Ukrainian].
7. Kolupaieva, A., Taranchenko, O. (2019). *Inkluzyvna praktyka: tekhnologii navchannia: navchalno-metodychnyi posibnyk [Inclusive practice: learning technologies: teaching and methodical manual]*. Kharkiv: Litera LTD, 160 p. [in Ukrainian].
8. Lytvynenko, O., Zlatova, L., Zasenka, V., Prokhorenko, L., Lunov, V. (2020). Adaptive Potential of Young People as a Factor of Mental Health-Preserving. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(3), 374–385. DOI: <https://doi.org/10.7596/taksad.v9i3.2846> [in English].
9. Kompanets, N., Lutsenko, I., Koval, L. (2018). *Orhanizatsiino-metodychnyi suprovid dytyny z osoblyvymi osvitnimi potrebamy v umovakh ZDO: navchalno-metodychnyi posibnyk [Organizational and methodological support of a child with special educational needs in the conditions of special education: educational and methodological manual]*. Kyiv: Vydavnycha hrupa “Atopol”, 100 p. [in Ukrainian].
10. Poroshenko, M. et al. (eds.) (2018). *Orhanizatsiino-metodychni zasady diialnosti inkluzyvno-resursnykh tsestriv: navchalno-metodychnyi posibnyk [Organizational and methodological principles of activity of inclusive resource centers: educational and methodological manual]*. Kyiv, 252 p. [in Ukrainian].
11. Lytovchenko, S. (2020). Systema avtomatyzatsii roboty inkluzyvno-resursnykh tsestriv: kontent shchodo osoblyvykh osvitnikh potreb [The system of automating the work of inclusive resource centers: content related to special educational needs]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity. Seriya “Pedahohichni nauky” – Bulletin of postgraduate education. Series “Pedagogical Sciences”*, 13(42), 123–140. DOI: [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-13\(42\)-123-139](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-13(42)-123-139) [in Ukrainian].
12. Prokhorenko, L., Yarmola, N. et al. (2021). *Metodychni rekomendatsii dlia inkluzyvno-resursnykh tsestriv shchodo vyznachennia katehorii (typolohii) osvitnikh trudnoshchiv u osib z OOP ta rivniv pidtrymky v osvitnomu protsesi [Methodological recommendations for inclusive resource centers regarding the definition of categories (typologies) of educational difficulties for persons with disabilities and levels of support in the educational process]*. Kyiv: Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 198 p. Retrieved from: https://ispukr.org.ua/?page_id=8429#Yrcvy3ZBxPY [in Ukrainian].
13. Danilavichutie, E. (2021). Innovatsiina kontseptsia vyznachennia funktsionalno-movlenniavykh osvitnikh trudnoshchiv u osib z osoblyvymi potrebamy [Innovative concept of determining functional and speech educational difficulties in persons with special needs]. *Dity z osoblyvymi potrebamy: vid rivnykh prav – do rivnykh mozhlyvostei: materialy VII Mizhnarodnoho konhresu zi spetsialnoi pedahohiky ta psykhologhii [Children with special needs: from equal rights to equal opportunities: materials of the VII International Congress on Special Pedagogy and Psychology]* (Kyiv, October 7–8, 2021). Kyiv, pp. 47–55 [in Ukrainian].
14. Bekh, I. (2019). Komponentna tekhnologhiia skhodzhennia zrostaiuchoi osobystosti do dukhovnykh tsinnostei [Component technology of the ascent of a growing personality to spiritual values]. *Horyzont dukhovnosti vykhovannia: kolektyvna monohrafiia [The horizon of the spirituality of education: collective monograph]* / Y. Kevishas, O. Otych (eds.). Vilnius: Zuvedra, pp. 39–54 [in Ukrainian].
15. Savchenko, O. (2012). Ekologhiia dytynstva: V.O. Sukhomlynskyi i suchasna pochatkova shkola [Ecology of childhood: V.O. Sukhomlynskyi and modern elementary school]. *V. Sukhomlynskyi u rozdumakh suchasnykh ukrainskykh pedahohiv: monohrafiia [V. Sukhomlynskyi in the reflections of modern Ukrainian teachers: monograph]* / O. Sukhomlynska, O. Savchenko (eds.). Luhansk, pp. 117–126 [in Ukrainian].
16. Sukhomlynska, O. (2015). Tolerantnist yak pidkhid do rozghliadu idei V. Sukhomlynskoho pro dytynu [Tolerance as an approach to consideration of V. Sukhomlynskyi’s ideas about the child]. *Istoryko-pedahohichniy almanakh – Historical and pedagogical almanac*, 1, 7–12 [in Ukrainian].
17. Deppeler, J., Aikens, K. (2020). Responsible innovation: designing schools for tomorrow’s learners. Monash. Retrieved from: <http://cog-live.s3.amazonaws.com/n/1271/2020/Mar/09/ewCXjRsz4Q0sAlmLeiiQ.pdf> [in English].
18. Baigorri, M., Crowley, C., Bukari, B. (2019). Collaborative efforts to improve opportunities for children

with intellectual and developmental disabilities in Ghana. *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups*, 4(5), 1140–1147. DOI: https://doi.org/10.1044/2019_PERS-SIG17-2019-0020 [in English].

19. Bürki, L., Höfer, J., Kamp-Becker, I., Poustka, L., Roessner, V., Stroth, S., Wolff, N., Hoffmann, F., Bachmann, C. (2021). Special educational support in children and adolescents with Autism Spectrum Disorder in Germany: Results from a parent survey. *Research in Developmental Disabilities*, 112, 103931. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2021.103931> [in English].

20. Miller, L., Pinderhughes, E., Pérouse de Montclos, M.-O., Matthews, J., Chomilier, J., Peyre, J., Vaugelade, J., Sorge, F., de Monléon, J.-V., de Truchis, A., Baubin,

O. (2021). Feelings and perceptions of French parents of internationally adopted children with special needs (SN): Navigating the triple stigma of foreignness, adoption, and disability. *Children and Youth Services Review*, 120, 105633. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105633> [in English].

21. Yongshen, Feng; Xuezheng, Zhou; Xiuqun, Qin; Guiyi, Cai; Yeqing, Lin; Yongli, Pang; Biyuan, Chen; Tao, Deng; Lifeng, Zhang (2022). Parental self-efficacy and family quality of life in parents of children with autism spectrum disorder in China: The possible mediating role of social support. *Journal of Pediatric Nursing*, 63, 159–167. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2021.10.014> [in English].

Svitlana Lytovchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Head of the Department of Education of Children with Hearing Impairments,
Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
9, M. Berlinskoho str., Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0001-4667>

Vitaliy Lytovchenko,

Intern,
Ukrainian Military Medical Academy,
45/1, bldg. 33, Moskovskaya str., Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1869-6168>

PREPARATION OF PARENTS FOR ASSESSMENT OF CHILDREN'S DEVELOPMENT IN INCLUSIVE RESOURCE CENTERS: PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FUNDAMENTALS OF COMMUNICATION

Innovations in the field of special pedagogy and psychology led to the reorganization of the system of consultative and diagnostic assistance, therefore inclusive resource centers became the first link in determining the individual trajectory of education for a child with special educational needs. At the same time, in the extremely difficult period of wartime, it is especially important to establish effective communication, pay attention to the psychological state of parents, and reduce their level of anxiety. Taking into account the above, there is a need to define and present recommendations for parents, in particular regarding visiting the inclusive resource centers, conducting a comprehensive assessment of the child's development, based on current regulatory documents and taking into account educational innovations. The purpose of the article is to develop recommendations for parents who plan to carry out a comprehensive assessment of the child's development in an inclusive resource center, based on the key values of modern education (tolerance, respect for differences, freedom of choice; priority of the child's interests, the value of childhood and cooperation with the family; emphasis on individual needs and capabilities). Methods of analysis of regulatory documents, literary sources, results of modern research presented in scientific publications included in the scientometric databases PubMed, Index Copernicus, Ulrich's Periodicals, Google Scholar, Web of Science, Scopus, etc. were used. Within the scope of the empirical study, the organization of comprehensive psychological and pedagogical assessments of children's development was analyzed and a survey of parents was conducted on the basis of the Inclusive Resource Center № 3 of the Desnyan district of Kyiv using Google forms (during 2019–2022). More than 50 teachers who work in the inclusive resource centers of Kyiv took part in the study, and about 120 families. The results of the study give grounds for drawing the following conclusions: the analysis of legal documents and psychological-pedagogical literature shows the relevance of the problem of the activities of inclusive resource centers (the issue of informational and methodical support for parents regarding the organization of a comprehensive assessment of the child's development in the inclusive resource center requires special attention); recommendations are defined for parents who plan to carry out a comprehensive assessment of a child's development in an inclusive resource center; approbation of the developed recommendations made it possible to note a decrease in psycho-emotional stress in parents (35% of respondents), significantly expand their understanding of the procedure for carrying out development assessment in inclusive resource centers (65% of respondents), to improve the competence of parents in the analysis of data received from specialists and to approach the organization of accompanying a child in an educational institution in a more motivated manner (45% of respondents).

Key words: inclusive resource center, children with special educational needs, comprehensive assessment of child development, communication specialists, advice to parents.